

PESQUERES ALS CINGLES DE LA MARINA ALTA

Jaume Buigues i Vila¹

QUÈ ÉS UNA PESQUERA DE CINGLE?

La pesquera consisteix en la instal·lació, a un penya-segat, d'unes estructures de fusta, ferro, canyes i cordes que acaben en un canyís que, per mitjà d'una corriola, puja i baixa, tot fent el paper de plataforma on es col·loca una persona per a pescar. Per al seu emplaçament també s'aprofita l'existència d'alguna cova o balma on refugiar-se el pescador, guardar els estris de pesca i, en el pitjor dels casos (quan no hi ha pesca), descansar unes hores.

L'accés a la pesquera s'efectua des del cim del cingle i fent ús de cordes (algunes vegades maromes), troncs de pi, ferros i escales aferrades a la paret de la penya. El pescador, a l'hora de muntar la instal·lació, es val dels badalls de la roca, on clava

estaques que asseguren les estructures de baixada per on es despenja de nit amb els estris de pesca al coll. A pescar s'hi baixa amb un cabàs al coll (el serro) que conté tots els menesters per a la pesca i l'avitual·lament del pescador.

Al final de l'estructura pesquera hi ha un canyís, que s'emplaça a una distància de l'aigua que oscil·la entre 2 i 4 m, sobre el qual es col·loca el pescador. El canyís es subjecta sobre la penya per mig d'uns tirants que li fan mantenir la seua horizontalitat mentre es pesca i una vegada finalitzada aquesta, s'utilitzen per elevar-lo i protegir-lo dels embats de la mar. Des d'aquesta plataforma el pescador intentarà enxampar el major nombre de peixos i cefalòpodes amb canya i salabre, rall, fitora..., tot fent ús d'un fanal, ja que es tracta d'una modalitat de pesca a l'encesa. Ara bé, aquesta modalitat de pesca a l'encesa compta

amb l'agreujant que el pescador, per arribar a la vora de la mar i posar-se a pescar, s'ha de despenjar per la roca llisa d'un penya-segat.

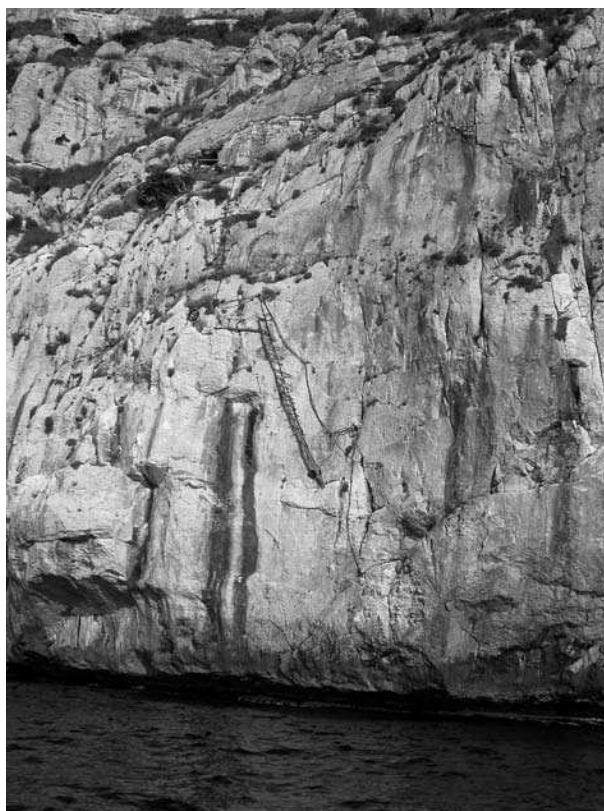
PER QUÈ I QUAN NAIXEN LES PESQUERES DE CINGLE?

L'aparició d'aquesta modalitat de pesca pensem que ve determinada per causes econòmiques, socials i d'aprofitament d'un recurs ociós que, amb una mínima inversió, anava a produir uns bons guanys. I malgrat que la pesca des de terra es remunta a temps immemorials, així com ens ho demostra l'existència de documentació escrita i arqueològica, i que fins i tot Cavanilles,² en referir-se a aquest tram de la costa valenciana, ens parle de l'oportunitat d'aquests paratges per a la pesca i de com «...á ella han acudido en todo tiempo los aficionados...», serà a finals del segle XIX quan s'implante i generalitze la modalitat de les pesqueres de cingle.

A les acaballes del segle XIX i principis del XX, en el marc d'una certa dificultat socioeconòmica ocasionada principalment per la fil·loxera, que causarà un gran terrabastall en l'elaboració de pansa a la Marina Alta, algunes persones optaren, a partir de la iniciativa de Silvestre Llobell,³ del Poble Nou de Benitatxell, per iniciar una nova modalitat de pesca a l'encesa en un espai on ningú els podrà dir res: els penya-segats del litoral de la Marina Alta, açò, a més d'emigrar durant la temporada de l'arròs a la Ribera o a podar a Orà.

EL MARC GEOGRÀFIC DE LES PESQUERES DE CINGLE

El tram de la costa valenciana que comprèn la Marina Alta, des de les

27

PARLEM DE...

Rotes, al terme de Dénia, fins als límits del Mascarat, al terme de Calp, es caracteritza per tenir una línia costanera d'excelsionals penya-segats, uns indrets on el terreny descendeix fins a la vora de la mar amb forts pendents, únicament trencats per la desembocadura de les aigües de barrancs i rieres que s'encaixen i solquen el territori fins a morir a la mar en petites cales, una particularitat orogràfica, aquesta, que ha determinat l'aparició i les característiques de la peculiar modalitat de pesca de què ara estem parlant: les pesqueres de cingle.

És en el fragment de litoral que va de la punta de Moraira, al terme de Teulada, fins al cap de la Nau, al terme de Xàbia, i que inclou les Morres del Poblenou de Benitatxell i la Granadella, on trobem el major nombre de pesqueres, a més de, més modernament, el tos del morro Toix.

Aquesta és una zona d'escarpats rocallosos de fort pendent, on les penyes estan tallades quasi en vertical en la zona de contacte entre la terra i la mar, cosa que en dificulta l'accés i qui vol pescar ha de despenjar-se entre les roques i cingles, i aprofitar els passos naturals i el camí més curt per arribar on es troben ubicats els punts de pesca.

En algunes pesqueres s'han de superar altures superiors als 200 m de desnivell, com en la pesquera anomenada la Cirera (Teulada), on uns 50 m del recorregut són verticals a la mar i s'ha de baixar per tres trams d'escala. En altres, com les situades a la Ferradura o als Cocons (Teulada) s'hi accedeix amb certa comoditat, açò és, sense necessitat d'escalas.⁴

LA TEMPORADA I ELS HORARIS DE PESCA

La temporada de les pesqueres s'enceta amb l'hivern, per Nadal i Reis, tot i que alguns la comencen a la tardor i altres consideren que la millor època per anar a les pesqueres són les nits de fosca i mar bona de la temporada de la sépia i el calamar, que s'inicia amb les bonances o seques del mes de gener, cap al dia 15 –abans d'aquesta data, els seus partidaris, diuen que no val la pena anar perquè no s'agarrava res– i es perdona fins al 15 d'abril.

Pel que fa als horaris, es pescava i continua pescant-se de nit, amb fanals encesos que, segons diuen els pescadors, atrauen i enlluernen els peixos i així són més fàcils d'agarrar. La realitat és que el llum del fanal, el que fa és atraure el plàncton i aquest, conseqüentment, els seus depredadors, que ara es converteixen en potencial pesca.

El camí de les pesqueres el recorrien a peu, o amb alguna cavalleria, i l'hora de tornada cap al poble, en finalitzar l'activitat pesquera per vendre el peix, era les 7 o les 8 del matí. I com que els pescadors, tot i pescar sols, feien el camí d'anada en companyia, tenien un codi de senyals en uns determinats punts del camí per tal de saber, a l'hora del retorn, si u se n'havia anat abans d'hora i no feia falta esperar-lo o encara romania a la pesquera.

LES PESQUERES I EL DRET DE PESCA

Les pesqueres sempre s'han relacionat amb la gent del Poble Nou de Benitatxell, tot i que hagen practicat aquesta modalitat de pesca persones de municipis veïns, qui en la majoria d'ocasions havien heretat els drets de pesca sobre aquestes instal·lacions a través d'enllaços matrimonials; i, a més, s'han relacionat amb l'espai geogràfic de les Morres del Poble Nou de Benitatxell, encara que el major nombre de pesqueres estiga fora del terme del Poble Nou, especialment a Xàbia, Teulada i també a Calp.

A les pesqueres, on avui es va més per orgull que per necessitat, no hi pot anar a pescar qualsevol. Totes i cadascuna de les pesqueres tenen per dret consuetudinari el seu propietari, qui les pot vendre o deixar en herència malgrat no existir cap escriptura. És per això que, a pesar d'haver-hi molta competència, a una pesquera no hi pesca ningú diferent al seu propietari, llevat del cas que aquest ho haja autoritzat. I aquest dret continua vigent.

No es recorda que mai hagués cap enfrontament entre els pescadors pel dret de pesca. Tot i això, hi ha pesqueres a les quals s'accedeix sense massa dificultat ni haver hagut de fer cap instal·lació d'estructures: en elles pesca qui primer arriba, com és el

cas de les anteriorment esmentades dels Cocons o de la Ferradura.

LA COMERCIALIZACIÓ DE LA PESCA

Antigament, abans dels anys setanta del segle XX, perquè ara han variat les coses, els pescadors durant la nit pescaven i pel matí se'n pujaven al Poble Nou de Benitatxell, o anaven als pobles veïns a vendre pels carrers la sépia, el calamar o el peix capturat. Col·locaven el producte sobre un sac o damunt d'una tauleta, instal·laven un pes menut que portaven darrere i venien el peix capturat a les pesqueres, del qual, abans dels anys seixanta del segle XX, en treien 15 o 16 pessetes.

Dels diners trets de la venda feien la compra per a casa, compraven carbur per als fanals i boles de sèu. Però no solament venien el peix al Poble. Durant el trajecte, passaven per les casetes a vendre a la gent del camp la sépia per a fer arròs. D'aquestes vendes els pescadors no pagaven cap tribut: açò era una favor que feien les autoritats municipals amb aquest tipus de pescadors pel risc corregut. No obstant això, les persones de per ací tenim aquesta modalitat de pesca, amb totes les seues dificultats i perills, com una més, hom no supervalora, ni li dóna major importància al peix o als cefalòpodes capturats jugant-se la pell.

ELS ACCIDENTS

Les nits de pesquera són nits de passar fred penjats sobre un canyís, amb el perill de caure a la mar i la inseguretat de la tornada, ja que molts d'aquests pescadors, antigament més que ara, no sabien nedar.

D'accidents en aquesta modalitat de pesca, n'hi han hagut molts,⁵ la majoria dels quals, mortals, que no anem a detallar, excepte un en què es vegeren implicats mariners del municipi de Teulada en el salvament. Va ocórrer l'any 1958 i està descrit en la Història del Poblenou:⁶

(...) se encontraba pescando el vecino de esta Alberto Costa Ordines con su hijo y su cuñado, y desde una altitud de ocho metros, resbaló y cayó al mar. Su pericia en la técnica del nado y el auxilio prestado

por sus acompañantes y los marineros de Moraira Antonio Neso, Quico Sirena y Francisco Boira, con una embarcación a motor que acudió en su auxilio le salvaron de una muerte segura (...).

LES ARTS DE PESCA UTILITZADES

Són multitud la quantitat d'instruments i aparells dissenyats per a capturar peixos, mol·luscs cefalòpodes..., tot i estar avui, alguns d'ells, pràcticament en desús o sols emprats esporàdicament per a la pesca no comercial. No obstant això, hem de recordar que aquests instruments s'utilitzen en una modalitat de pesca que és a l'encesa, per la qual cosa, abans de passar a descriure'ls, parlarem dels sistemes emprats per a il·luminar la zona de pesca.

Per a enllumenar la mar en les nits sense lluna s'utilitzava, en les èpoques més antigues, la llenya de pi que cremava dins de recipients de test o llauna; posteriorment es féu ús de la teia de pi i, en aparèixer els carburers, es va fer servir la llum produïda pels fanals de gas d'acetilè.⁷

En l'actualitat s'utilitzen els fanals de gas butà.

Pel que fa a les eines emprades per a la pesca a l'encesa us volem destacar les que tot seguit relacionem:

- La *canya*, que subjecta un fil enrotllat a un carret valencià, a l'extrem del qual hi ha l'ham, que sosté l'esquer.

Cada pescador es muntava ell mateix l'ormeig de pesca que anava a utilitzar a la pesquera i es feia les canyes per a pescar en els barrancs de la localitat, tot i que hi ha qui opina que les del barranc del Quisi (Benissa) o les del riu de l'Algar (Callosa d'En Sarrià), eren les de més qualitat i allí s'hi traslladaven per tal de seleccionar les millors canyes destinades a l'elaboració dels rastrets, les quals es tallaven de la part prima cap a rere.

- El *rastret* o *rastre* per a pescar el calamar i la sépia, que consisteix en una canya curta de la qual penja un trosset de fil, d'una braça aproximadament, a l'extrem del qual van lligades dues o tres poteres. Aquest ormeig s'acompanya del salabre.

L'esquer utilitzat per a la pesca amb aquest estri és una cua de

sorell amarrada a un cap que era llançada a la mar per tal que pique la sépia i, a poc a poc, anar portant-la cap a la llum.

- El *salabre*, consisteix en una bossa de xarxa de forma semiesfèrica o cònica, endreçada sobre un cercle metàl·lic del qual ix un mànec llarg que pot ser de fusta o de canya. Antigament els salabres tenien l'estructura on s'arma la xarxa de fusta, la qual cosa feia que tinguessen forma triangular. Aquest estri és complementari de la canya, el rastret i els explosius.
- La *potera* consisteix en un plom que, en fondre'l, se li ha donat una forma de doble con, semblant a la d'un peixet, a un extrem del qual duu una anella per on subjectar-lo al fil de pesca i a l'altre, un conjunt d'agulles de cap doblegades cap amunt i encastades al cos central amb fil blanc o de color que ho enrotlla tot completament a fi d'atraure els calamars per tal de capturar-los.

Si la pesca amb potera es realitzava amb el rastret, solament es necessitava d'una braça de fil, però si es feia amb volantí, se'n necessitaven tres.

- La *fitora* pot ser considerada com el mitjà més arcaic de pesca. Consisteix en una mena de forca de ferro acabada en puntes de fletxa, amb un llarg mànec. Sol dur una corda per ser recuperada una vegada llançada.
- El *rall* és una xarxa de forma circular, proveïda de ploms per tot el seu perímetre i lligada al centre per un cap amb el qual es sosté l'ormeig. Per a llançar el rall els pescadors de pesquera tenien l'espai just i, com que es pesca de nit, rallaven un poc a *bulto*. En algunes pesqueres es rallava des del replanell de la covatxeta. Quan aquesta xarxa es llança amb la mà s'estén i entra oberta en l'aigua per a tot seguit tancar-se per l'efecte que provoquen els ploms i deixar closos els peixos en el seu interior.
- El *volantí* consisteix en un fil de pesca que va enrotllat a un tros de suro o fusta de forma rectangular al qual se li han arrodonit i corbat els costats més curts per tal de facilitar l'enrotllament del fil, a l'extrem del qual va armada una potera. Aquest ormeig també s'utilitza per a la pesca amb barca; en aquest cas va armat amb hams.

Per a pescar polps, que se n'agarraven pocs, es feia ús d'aquest ormeig, tot utilitzant com a esquer un sorellet.

- La *barqueta d'espillets* serveix per a pescar la sépia. Amb aquest ormeig se solia pescar especialment per la vora de la platja.
- Els *explosius* pertanyen a un tipus de pesca deslleial i fora de la llei en què solament es necessita d'un tro i d'un salabre per tal d'arreglar el peix que, una vegada mort, per l'ona expansiva de l'explosió sura sobre l'aigua. Aquesta modalitat de pesca va estar bastant utilitzada fins als anys 1950 i, a pesar de tot, encara hi ha qui continua fent-ne ús.

LES CAPTURES

Durant els tres mesos de la temporada pesquera forta, a més dels cefalòpodes —sépia (*Sepia officinalis*), calamar (*Loligo vulgaris*) i polp (*Octopus vulgaris*), que se n'agarren pocs i s'ha de fer ús del volantí amb sorellet—, es capturen els següents peixos: sarg (*Sargus vulgaris*), oblada (*Oblata melanura*), vídria (*Sargus anularis*), mabre (*Pagellus mormyrus*), rascassa (*Scorpaena porcus*), morena (*Muraena helena*), congre (*Conger conger*), mero (*Epinephelus guaza*), orada (*Sparus aurata*) i escorpa (*Scorpaena porcus*).⁸

A MODE DE CLOENDA

Les pesqueres han format part immemorial del paisatge visual dels pescadors, mariscadors i mariners que han freqüentat, especialment des de finals del segle XIX, el litoral de la comarca de la Marina Alta.

En aquest espai d'impressionants penya-segats amenaçat per l'allau d'urbanitzacions, estan presents, no sabem fins quan, com esquelets recolzats sobre la roca que porten al pensament de qui les observa, el risc i el perill que corre qui practica aquesta modalitat de pesca, les pesqueres de cingle.

Avui en dia, les pesqueres han caigut parcialment en desús en minvar el nombre de captures i els guanys percebuts. Tot açò fa que aquells qui continuen practicant aquesta arriscada activitat ho facen no com a negoci i font d'ingressos familiars, sinó com a esport.

Aquest fet ens ha de fer reflexionar un poc en veu alta sobre el futur que els depara a les pesqueres i sobre allò que han estat, en tant que fet social, i plantegem a l'opinió pública la necessitat de la posada en valor d'aquest llegat i la seua preservació per a les generacions futures, per a la qual cosa considerem que es fa necessària la declaració del conjunt de les pesqueres i els elements associats a elles com a béns d'interès cultural de caràcter immaterial, així com és previst en la Llei de Patrimoni Cultural Valencià.

Pescador de canya
i moliner de vent
quan és vell
dorm a la palla
i no és d'ell.
(Dita popular de Calp⁹)

Notes

1. *Vivae voces*: Zaragoza Perles, José; Buigues Oller, Pedro; Oller Vallés, Vicente; Oller Vidal, José; Pastor Bevià, Joaquín; Salvà Oller, Juan; Solivelles Pastor, Pedro.

2. CAVANILLES, Antonio Josef. *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia*. Madrid, 1797.

3. BUIGUES COLOMER, Josep Antoni. «Les pesqueres de Benitatxell (I): Un arriscat medi de subsistència». A: *El Poble de la Marina*, núm. 32, 1988.

4. BUIGUES VILA, Jaume. «Les pesqueres del Cap d'Or». A: *Revista de Festes a Sant Vicent Ferrer*. Teulada, 1988.

5. BUIGUES COLOMER, Josep Antoni. «Les pesqueres de Benitatxell (II): La pesca als espadats, camí de l'oblit». A: *El Poble de la Marina*, núm. 33, 1988.

6. GARCIA MORAN, Vicente; PEDRÓS MARTÍNEZ, Juan Bta. *Historia del Poble Nou de Benitachell*. Ondara: Gràfiques La Marina, 1976.

7. Hidrocarbur gasós (C₂H₂), molt inflamable, incolor, mesclat amb l'aire és explosiu; per a fins comercials es dissol amb acetona i es guarda en cilindres a pressió; s'obté per l'acció de l'aigua sobre carbur de calci. Abans s'utilitzava per a l'enllumenament. Tingué el seu apogeu a 1930.

8. Noms científics extrets d'ALCOVER, A. M; MOLL, F de B. *Diccionari Català - Valencià - Balear*. Palma de Mallorca, 1975.

9. Pedro Solivelles Pastor.

Ja pots visitar la nova pàgina
web de CARAMELLA:
www.revistacaramella.cat

TALLER DE LUTHERIA

SERGI MARTÍ

Especialistes en instruments d'arc

Restauració

Servei de recollida

Venda d'instruments d'estudi

Instruments antics d'alta qualitat

C. Penyagolosa, 7, baix 46006 València
Tel-Fax: 96 241 90 99 · www.taller-lutheria.com · e-mail: taller-lutheria@ctv.es

LES PESQUERES DE LA MARINA: UN MON APASIONANT

JACK ABBOT

Va ser el segon diumenge de febrer de l'any 1570 quan, desafortunadament, Antoni Quart i Sapena va perdre la vida a la pesquera del Pedrís, segons consta en el llibre dels Benifets de la Parròquia de Xàbia. Aquesta la primera referència documental coneguda sobre les pesqueres. Unes pesqueres fetes amb tot el valor i l'amor del *encesero*, home agricultor que anava a pescar utilitzant la llum per atraure al peix, construïda amb cordes subjectades per perns de ferro, escales, refugis i finalment el canyís imprescindible per a tindre una bona base des d'on pescar, en aquestos verticals penya-segats.

A partir d'aquesta època –el segle XVI– i amb la presència de l'armada turca, el perill de la pirateria s'intensifica a les costes hispàniques i, concretament, al litoral valencià, un litoral molt accidentat, amb la successió de cales, badies, coves, illots i platges que permetia a les embarcacions barbaresques amagar-se i poder atacar de forma sobtada els pobles de la costa o les embarcacions dels pescadors i comerciants que gosaven a navegar pels contorns.

Des de Dénia fins a la Penya d'Ifac podem comptar al segle XVI onze punts forts de guaita i alerta, no solament torres, sinó també castells o fortins. Aquest sistema defensiu fou reglamentat pel virrei Bernardino de Cardenas y Pacheco, duc de Maqueda al 1554-55. Per això, la pesca en esta època fou molt perillosa, com argumentava el naturalista valencià Antoni Josep Cavanilles:

Las mismas cuevas y algunos recodos de difícil acceso que hay en aquella costa son sitios oportunos para la caza y pesca, y á ellos han acudido en todo tiempo los aficionados: sabíanlo tambien los corsarios Argelinos, y no pocas veces cautivaban á los incautos cazadores.

A partir del segle XVIII minva la pressió de la pirateria i la llum de l'encesa torna a il·luminar la costa, i ara més que abans ja que la Real Armada de Carlos III professionalitza la pesca des de barca, la qual cosa va impel·lir els pescadors, tant de Xàbia com de Benitatxell, a construir noves pesqueres en llocs més inaccessibles a peus del penya-segat. Per tant, van tindre que aplicar-se nous enginys com principalment el canyís, per poder tindre una mena de base des d'on poder practicar aquest art de pesca tant màgica.

Aquest canyís, tan propi d'aquestes pesqueres, és molt semblant al que utilitzaren els mateixos pescadors per secar la pansa, però amb més reforç utilitzant el pi del mateix penya-segat; també utilitzaren el candeler, conegut per escaldar la pansa, utensili amb la mateixa finalitat que la del carburer, imprescindible per a atraure i pescar tant el calamar com la sèpia.

El moment adient per a aquest tipus de pesca (l'encesa) era l'hivern, des de gener fins març, època generalment anticiclònica, en la qual algunes espècies arriben a la costa per tal de fresar, però sempre n'hi havia qui anava pràcticament tot l'any.

Abans de cada temporada el pescador ja tenia a punt les canyes noves, tant per a pescar com a per al canyís, i també havia anat a revisar les infraestructures i ja s'havia guarnit de carbur, llinyes, aparells i corda per allò que podia fer-li falta.

Era una època en la qual l'agricultura tenia que estar en bona cura. Per això, de bon de matí el llaurador anava a treballar la terra per poder tindre els seus fruits rics i saludables, després anava a casa arreglar-se el cabàs per anar a la pesquera. Segons de quin poble eixien i a quina pesquera anaven, tardarien de dos a tres hores en arribar al cim. En aquest punt sempre hi havia un lloc que anomenaven «el fumador», indret en el qual els companys després de cada jornada de pesca esperaven, per a tornar a casa tots junts, encara que no sempre era així...

El perill estava al tornar a casa, degut el cansament de no dormir, d'estar lluitant amb els peixos tota la nit i després d'haver estat treballant tot el dia abans. Però cadascú tornaria molt content de saber que en arribar a casa podrien menjar tota la família cosa fresca i si la jornada havia estat molt satisfactòria podrien traure'n uns quants duros que no venien mal en aquella època de penúria.

Com a qualsevol activitat, aquesta també genera al seu voltant una quantitat de riquíssim vocabulari i topònims que fora d'aquest context ja no s'empren. Cal pensar, a banda dels noms dels peixos que capturaven, el nom de moltes eines de pesca: el rall, el salabre, la fitora, la potera, el rastre, el volantí, la fluixa; el nom de diferents especialitats de pesca: amb bancs, a l'encesa, amb espill; el nom d'altres elements necessaris per al muntatge de les pesqueres: els perns, les cordes, els sogall, el cordell, el braçolí, el refugi; així com els noms dels punts on hi havia alguna d'elles.

Es aquest un món de valentia, companyonia i amor per la natura, un món que desgraciadament i per culpa de la incontrollable construcció i massificació de xalets a pocs metres de la mar, està desapareixent. Una tradició i uns valors dels nostres avantpassats que mereixen un reconeixement i una imitació: fora bo tindre els mateixos ideals d'aquests homes i conservar i protegir el litoral que tanta alegria, satisfacció i aliment ens dona.

31

PARLEM DE...